

УДК 631.1

Логоша Р.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ ОВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

HISTORY BECOMING AND DEVELOPMENT MARKET VEGETABLE PRODUCTS IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проведено дослідження історичних етапів розвитку вітчизняного ринку овочевої продукції. Розкрито його особливості формування та розвитку на кожному з етапів. Досліджено подібність і різницю в історичних етапах розвитку ринку овочевої продукції в Україні, що дало змогу синтезувати модель переваг історично відомих економічних систем.

Ключові слова: ринок, експорт, імпорт, попит, пропозиція, овочі.

АННОТАЦИЯ

В статье проведено исследование исторических этапов развития отечественного рынка овощной продукции. Раскрыты его особенности формирования и развития на каждом из этапов. Исследованы подобие и разница в исторических этапах развития рынка овощной продукции в Украине, что позволило синтезировать модель преимуществ исторически известных экономических систем.

Ключевые слова: рынок, экспорт, импорт, спрос, предложение, овощи.

ANNOTATION

The study of the historical stages of home market of vegetable products development is undertaken in the article. His features of forming and development are exposed on each of the stages. Similarity and difference are investigational in the historical stages of market of vegetable products development in Ukraine that allowed synthesizing the model of advantages historically the known economic systems.

Key words: market, export, import, demand, suggestion, vegetables.

Постановка проблеми. Доцільність використання історичного методу для вивчення закономірностей еволюції ринку досить визнана в науковому плані. Вже сьогодні подібна оцінка набуває особливої актуальності з огляду на трансформацію самих основ сучасного менеджменту як системи управління не тільки окремих репрезентативним підприємством, але й ринком загалом. Генезис історичних процесів, виникнення окремих господарських інституцій як їх результат, розгляд економічного життя суспільства як взаємопов'язаних частин активної культурної моделі – всі ці ключові положення концепції історичного розвитку впливають з визнання тієї обставини, що теорія має ґрунтуватися на історичній основі.

Питання висвітлення історії цивілізації у зв'язку з еволюцією аграрного ринку загалом тільки набуває актуальності. До того ж визнається необхідність детального вивчення саме історії аграрних ринків. Дослідження еволюції ринку овочевої продукції дає змогу віднайти

подібність та відмінність ринкового середовища різних періодів та тим самим синтезувати модель переваг історично відомих економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження історії розвитку аграрного ринку, зокрема овочевого, висвітлені в роботах В.Я. Амбросова, В.І. Бойка, В.І. Криворучка, Т.Є. Кучеренко, В.В. Писаренко, В.П. Рудь, П.Т. Саблука, та інших вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте наявний рівень невизначеності, мінливості, ймовірності та ризикованості виробництва овочів потребує подальших глибоких досліджень історичних особливостей та тенденцій розвитку ринку овочевої продукції в Україні.

Мета статті полягає у відображенні історичних і соціально-економічних трансформацій ринку овочевої продукції у контексті особливостей і тенденцій його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для більш широкої характеристики галузей сільського господарства, зокрема овочівництва, різні вчені в різні історичні періоди досліджували їх розвиток за окремими етапами. Так, П.Т. Саблук розвиток сільського господарства ХХ ст. умовно розділив на вісім етапів і звів їх до трьох найголовніших [1]:

- 1) Столипінська земельна реформа (1907–1915 рр.);
- 2) колективізація (1929–1935 рр.) та голодомор (1932–1933 рр.);
- 3) українська земельна реформа (1992–2000 рр.).

Н.Х. Грабак виділяє 5 історичних етапів розвитку вітчизняного овочівництва [2, с. 257].

1. Етап примітивного землеробства. На території України цей період розпочався ще у кам'яний вік (2–4 тисячоліття до н. е.). Людина вибирала рослини з найбільшими плодами й насінням, кращими смаковими якостями, при цьому часто відбиралися рослини з аномальними ознаками, але корисними відхиленнями. Поступово від збирання переходили до вирощування окремих культур, таких як капуста, огірки, томати, і в історичних джерелах цей період відомий як Трипільська культура.

2. Етап овочівництва періоду феодальних відносин. Розпочинається з утворення держави

Київська Русь. В цей період на Дніпровських заплавах почало розвиватися городництво, більше всього вирощували ріпку і цибулю. В цей час овочівництво як галузь розвивалось дуже повільно.

3. Етап овочівництва періоду розвитку капіталістичних відносин почався із середини XIX ст. В цей час інтенсивно зростали площі під овочевими культурами, особливо навколо великих міст, а саме в районі Донбасу, на півдні. Овочівництво стає товарним і рентабельним. Розширюється набір овочевих культур, з'являються такі, як, зокрема, картопля, помідори, гарбузи.

4. Етап овочівництва радянського періоду. Разом із колективізацією розпочалося утворення великих спеціалізованих овочевих господарств. До 1940 р. площа під овочевими культурами в степовій зоні України збільшилася до 500 тис. га, а валовий збір овочів сягав 1,5 млн. т.

5. Етап сучасного розвитку овочівництва. Розпочався на початку 90-х рр. і характеризувався різким спадом виробництва овочів. В окремі роки площа під овочевими культурами скорочувалась до 400 тис. га, валові збори – до 5 млн. т, а врожайність – до 100 ц/га. З 2000 р. площі під овочевими культурами зросли до 520 тис. га. Але по валових зборах (5,4 млн. т) і за врожайністю (130 ц/га) поки ще не досягнуто рівня кінця 80-х рр.

Етап характеризується тим, що виробництво овочів переміщується в індивідуальний сектор (80%), а доля суспільного сектору скоротилася до 20%.

Для більш широкої характеристики еволюції ринку овочевої продукції можна розділити на п'ять історико-економічних етапів до постіндустріального його типу, що базуються на визначених пріоритетах, принципах, організаційно-економічних механізмах забезпечення реалізації овочевої продукції:

1) ринок овочевої продукції у період до початку першої світової війни 1914 р. та до кінця дореволюційного – 1917 р.;

2) післявоєнний період до Великої вітчизняної війни (1923–1941 рр.);

3) післявоєнний період (1945–1990 рр.);

4) період першого десятиріччя незалежної України (1991–2000 рр.);

5) сучасний ринок овочевої продукції (від 2000 р. по даний час).

Перший етап. З першої половини I тисячоліття в Україні до скасування кріпосницького права існували три форми власності на землю: велика приватна власність (князів, церков, поміщиків та ін.), дрібна приватна власність селян та колективна власність на землю сімейних, часткових і територіальних общин, де кількість земель періодично перерозподілялась і не закріплювалась для постійного користування документально.

У більшості літературних джерел йдеться про те, що на території сучасної України торгівля овочевою продукцією почала розвива-

тися на території таких сучасних областей, як Херсонська, Миколаївська, Одеська, а також на території Кримського півострова. Широких масштабів вона набула після приєднання Криму до Росії в 1783 р., а особливо в кінці XIX ст. Цьому сприяв захист поміщиками, царськими чиновниками, кулаками багатих земель південного Криму та передгірних районів. Отже, можна стверджувати, що виникнення та подальший розвиток ринку овочевої продукції, а також налагодження зовнішньоторговельних відносин в Україні розпочалися приблизно в середині XVIII ст.

Поштовхом для подальшого розвитку вітчизняного ринку овочевої продукції були дві масштабні реформи, а саме Селянська реформа (1861 р.), метою якої було скасування кріпацтва, та Столипінська реформа (1906–1914 рр.), що стосувалася приватної власності селян на общинні землі і товарний обіг. Але після першої селяни і надалі залежали від общини, через яку сплачувалися кошти за землю, і змушені були відбувати панщину. Зміни в цій реформі відбулися і в подальшому, а саме в 1863, 1881 рр., що стосувалися ціни на землю за умови її викупу селянами, необхідності зниження викупних платежів [3, с. 105]. Однак реформа була частковою і задовольняла лише інтереси панівної соціальної групи населення. Можливий корисний ефект від другої реформи, згідно з висновками багатьох вчених, був притиснений дворянством, і поміщицьке землеволодіння здебільшого збереглося. І лише за ступенем розвитку капіталізму в Росії, а особливо залізничного транспортного сполучення, овочівництво стало промислово-товарною галуззю. Так, суднами овочі переправлялись із Одеси, Херсону, Миколаєва в інші міста України. Основним торгово-промисловим центром для збуту овочевої продукції вважався Київ, який був центральним пунктом укладання угод щодо вивезення продукції до Росії. Досить добре розвивалося промислове овочівництво навколо великих міст, де всебічно підтримувалося керівництвом, а овочева продукція мала безпечний збут.

Високий дохід товаровиробників цілковито залежав від швидкості і своєчасності збуту через відсутність транспортного сполучення. Ціни на овочі формувалися залежно від таких факторів: 1) якості і обсягу виробництва овочів; 2) виробництво овочів в інших районах; 3) виробництво овочів загалом по Україні (їх перевиробництво чи дефіцит).

Таким чином, до основних регуляторів торгівлі дореволюційного періоду можна віднести високу вартість зберігання та тривалість перевезення овочевої продукції у різні періоди року, значні втрати овочів тощо.

Другий етап характеризує новий виток подій у розвитку ринку овочевої продукції, на який суттєво впливали не лише економічні, але й перш за все політичні чинники. Після революції керівництво країни обирає новий курс

перетворень – в центрі ставиться розвиток промисловості, а провідним класом суспільства визнається робітничий. Власність на землю ліквідується, встановлюється монополія на основні види продовольства, торгівлю та його розподіл, забороняється вільна торгівля, оплата праці натуралізується, розподіл товарів зрівнюється. Так звані залишки селянської продукції відбираються силою через продрозверстку [3, с. 131].

Заперечення товарно-грошового господарства та ринку на практиці не увінчалось економічним успіхом, що весь час підштовхувало до ліквідації постійно виникаючих диспропорцій і спровокувало падіння сільськогосподарського виробництва, дефіцит товарів, велику емісію паперових грошей, ріст цін, повернення до карточної системи. Рішучою дією В.І. Леніна був перехід до НЕПу (1922–1928 рр.), що зараз часто згадується сучасними науковцями як позитивний приклад розвитку ринкової економіки. У цей час спостерігається підвищена увага до овочевої продукції та забезпечення нею населення, розширюється виробництво овочів середніми селянськими господарствами, розвиваються середні спеціалізовані господарства. Переробкою та зберіганням займалися поодинокі виробники-городники. В кінці двадцятих – на початку тридцятих років ХХ ст. утворюються перші спеціалізовані овочеві господарства, розширюються площі захищеного ґрунту (теплиці), починають застосовувати машинний посів і догляд за рослинами на кінній, а потім на тракторній тязі. Проте велика роздробленість та низький рівень інтенсивності виробництва, слабка організація торгівлі не забезпечували формування достатньої товарної пропозиції селянськими господарствами, які до кінця 30-х рр. займали більше 80% площ овочів в Україні.

Із впровадженням п'ятиліток овочівництво почало стрімко розвиватися не лише в Криму, але й в усій Україні. Держава всебічно підтримувала цю галузь, виділяючи значні фінансові ресурси на його розвиток. Одним із основних планових завдань народного господарства з метою повноцінного забезпечення як міського, так і сільського населення овочевою продукцією стало налагодження її масштабної промислової переробки, особливо в районах найвищого виробництва. Так, буквально в перші роки п'ятиліток побудовано низку великих плодоконсервних заводів в таких містах, як, зокрема, Черкаси, Херсон, Вінниця, якими у 1959 р. вироблено овочевої сировини, що склало 32% загальних обсягів СРСР. Серед продуктів переробки виробляються переважно овочеві консерви, пюре, кетчупи тощо. Таким чином, у розвитку промислового овочівництва відбулися докорінні зміни: збільшувалася кількість виробників овочів, особлива увага приділялася сільським господарствам. Овочівництво перетворилось на великотоварну галузь. Більшість колгоспів мала великі площі під овочевими

культурами. Це все дало змогу значно підвищити урожайність і, як результат, валовий збір овочів.

Необхідність розвитку овочівництва в Україні обґрунтовувалася рядом факторів, до яких належать висока потреба населення в овочах, сприятливі природні та економічні умови вирощування та переробки овочів, висока щільність населення, можливість вивозу овочевої продукції в межах Союзу. Слід зауважити, що в економічних дослідженнях вчених цих часів практично зникли зі сторінок питання збуту овочевої продукції, вивчення ринку, попиту, пропозиції, тобто сама торгівля з економічного ланцюга «виробництво – споживання» вилучена. Тобто орієнтація йшла не на попит споживачів, а на розширення масштабного виробництва овочів. Проблема збуту вирішувалася шляхом державних закупівель та масової переробки овочів.

Однак, незважаючи на те, що в літературі тих часів зазначалося про виконання, перевиконання п'ятирічних планів та успіхи індустріалізації країни, що досягалося за рахунок викривлення статистичних даних, економіка була не процвітаючою, а, навпаки, як називають її сучасні вчені, «хворою». Вона характеризувалася однобічно: нарощування оборонної могутності і важкої промисловості за рахунок секторів, спрямованих на задоволення потреб людини, низького рівня життя і, як правило, примусової праці. А спровоковане урядом штучне коливання цін, яке невпинно вело до голоду 1932–1933 рр., населення вдало називало «цінові ножиці», які вміло відрізали частину доходів населення від реалізації продукції на ринку [4, с. 202].

Третій етап. Війна завдала значних матеріальних втрат галузі овочівництва. У роки Великої вітчизняної війни овочівництву було завдано значної шкоди. Скоротилися посівні площі під овочами. Були сильно зруйновані машинно-тракторний парк, теплично-парникове господарство. Так, з 1940 по 1945 рр. обсяги виробництва овочів було зменшено на 52%. Однак в повоєнні роки широко розгорнулося колективне та індивідуальне городництво. Так, в наступні три роки післявоєнної п'ятирічки було збільшено площі під овочами і обсяги виробництва. Законом про п'ятирічний план на 1946–1950 рр. ставилося завдання про відтворення обсягів виробництва овочів. У післявоєнний період партія і уряд вжили заходів, які були спрямовані на розвиток овочівництва, збільшення асортименту оброблюваних овочевих культур, для того, щоб забезпечувати населення СРСР протягом всього року свіжими овочами. Довкола крупних міст і промислових центрів були створені великі спеціалізовані радгоспи овочівників. Збільшення виробництва овочів досягається завдяки підвищенню врожайності овочевих рослин у відкритому ґрунті і різкому розширенню площ в захищеному ґрунті, головним чином під плівковими покрит-

тями. Цей період характеризується дуже низькою і невчасною оплатою праці колгоспників та надмірними податками. При цьому не враховувалися основні економічні та агрономічні принципи щодо ефективності розміщення сільськогосподарських культур, спеціалізація у різних регіонах, природні умови.

Загалом для цього етапу були характерні відновлення зруйнованої під час війни розсадницької бази, розширення площ овочів у колгоспах і радгоспах, виділення довгострокових кредитів, поліпшення сортового складу овочевих культур, поліпшення заготівлі і збуту, тобто розбудова овочесховищ, розширення мережі заготівельних організацій, підвищення заготівельних цін, а також дозвіл закупляти продукцію за цінами місцевих ринків, збільшення обсягів споживання, розвиток науки овочівництва, механізація окремих технологічних операцій тощо.

Недостатня кількість овочесховищ вважається однією з основних причин нерівномірного споживання овочів, а обмежена місткість наявних зумовлює значні втрати. Одним із основних заходів з підвищення товарності і дохідності овочів вважалося налагодження системи збуту. Саме гарантія збуту для усіх категорій господарств виділялася в окрему і основну проблему. Адже державні заготівлі овочів, хоч і збільшилися у 1965 р. порівняно з 1940 р. у 4 рази, однак становили лише 25% їх валового виробництва.

Валовий збір овочів в 1972 р. склав 19,9 млн. т, урожайність – 122 ц з 1 га. Створена промисловість з переробки овочів, виробництва консервів, томатного соку, пюре, пасти і заморожених овочів. У 1972 р. площа зимових закслених теплиць склала 6,9 тис. га, теплиць весняних з плівковим покриттям – 2,3 тис. га, парників – 1,8 тис. га, ґрунту з плівковим покриттям – 2,6 тис. га.

Відставання аграрного розвитку від провідних країн світу негативно позначилося загалом на економіці України. Так у 80-х рр. в Україні, як і в багатьох європейських країнах, середній урожай овочевих культур вважався нерентабельним.

До 90-х рр. в Україні виробництво овочів постійно розширювалося, а не виникало проблем збуту лише завдяки активній підтримці держави. При цьому, незважаючи на такий стан поступового розвитку, існували і певні недоліки цієї системи господарювання, до яких слід віднести незбалансованість цін і доходів, відсутність цін рівноваги, нееквівалентність обміну, орієнтацію на кількісні показники, постійне зростання фондомісткості та собівартості, відсутність механізму самофінансування, значні державні дотування роздрібних продавальних цін, імпорту, списання безнадійних боргів у значних розмірах тощо. Товаровиробники не знали на той час проблем цінової конкуренції, і тільки через це падіння ефективності виробництва не гальмувало темпи економічного зростання. Цей

період характеризується запереченням законів ринкової економіки, масштабністю виробництва та значним державним інвестуванням. Уже в 1989 р. в економічних дослідженнях вчені все частіше орієнтуються на ринкову систему. Важливою подією розвитку ринку овочевої продукції у СРСР є перехід від системи примусових заготівель за фіксованими, як правило, надто заниженими цінами по закупці сільськогосподарської продукції, що сприяло розвитку товарно-грошових відносин. Особливим ривком, спрямованим на розвиток торгівлі, була можливість реалізації овочів, які вироблялися колгоспами понадпланово, а також до 30% планово в містах за договірними цінами з урахуванням цієї продукції до державних закупок. А дозвіл реалізувати підсобними господарствами продукцію на так званих колгоспних ринках стимулював до розширення вирощування ними овочів та забезпечення потреб споживачів [5, с. 520].

Створення інтенсивних технологій виробництва овочів у відкритому і захищеному ґрунті, селекція нових сортів і гібридів, розробка наукових основ насінництва сприяли перетворенню овочівництва у велику спеціалізовану галузь промислового виробництва.

Четвертий етап. У 1991 р. Україна стала незалежною державою. Однією з основних причин економічної нестабільності в країні, наслідки якої помітно перейшли у нове ХХІ ст., вважається заполітизованість економіки. Постало одне з основних наукових питань про те, наскільки держава має втручатися у розвиток національного господарства і чи взагалі повинна. На нашу думку, як і на думку багатьох вчених, необхідність поєднання державного регулювання і ринкової економіки є необхідною.

Вчені виділяють здебільшого два етапи аграрної реформи в Україні. Перший – уповільнений до 2000 р. або, як часто зазначають, застійний. Другий етап розпочався в третьому тисячолітті і вважається інтенсивним. Аграрну реформу в Україні передбачалося здійснити за такими основними напрямками: земельна реформа, метою якої є закріплення землі за селянами, господарська реформа, яка передбачала перетворення колгоспів і радгоспів на приватно-ринкові структури; формування та розвиток аграрного ринку; фінансова стабілізація, метою якої є зупинення диспропорції цін, наявного безробіття та зниження доходів населення; соціальний розвиток, тобто розвиток сільських територій та територіальної громади. Такі заходи є досить складними і не можуть обмежуватися в часі.

З 1986 р. під впливом загальної негативною тенденції в АПК в Україні у галузі овочівництва не спостерігається зниження обсягів виробництва овочів. Лише з 1988 р. галузь овочівництва починає демонструвати поступове зниження обсягів виробництва. Так з 1987 по 1990 рр. відбулося зниження обсягів вироб-

ництва овочів на 12%. Ця тенденція є характерною саме для колгоспів та радгоспів, а от у господарствах населення намітилася зворотна тенденція, а саме виробництво овочів почало розширюватись, підвищилась урожайність зернових.

В 1991 р. ситуація на зовнішньому ринку ускладнилася, а саме експорт овочів значно знизився через скорочення вітчизняного виробництва та порушення старих зовнішньоекономічних зв'язків.

Цей період характеризується переважно низкою таких негативних факторів у розвитку вітчизняного ринку овочевої продукції: відмова держави від закупівель продукції та централізованого постачання засобів виробництва; надання пільгових кредитів та безповоротних капіталовкладень, що зумовило виробничу та фінансову кризу сільськогосподарських підприємств; нестача інвестицій, що перешкоджала оновленню матеріально-ресурсного потенціалу; підвищення рівня інфляції; дефіцит продовольства; безробіття; зниження платоспроможного попиту на рівні споживання. Овочепереробні підприємства станом 1992 р. не мали власних коштів для технічного переоснащення і реконструкції – їх рентабельність становила не більше 5–10%. Відновлення активної частини фондів становило 2–6% замість нормативних 7–15%. Ці підприємства входили в ринкові умови з незадовільним технічним оснащенням, часто застарілим або експлуатованим понад нормативні терміни (34%), а більшість усіх робіт (60%) виконувалась вручну [6, с. 117]. Серед основних проблем галузі переробки овочевої сировини виділялись такі: кількість, асортимент та якість, перевиробництво, обумовлене високими цінами реалізації, незадоволення потреб споживачів. Зауважимо, що галузь переробки овочевої сировини потребує і понині істотної переорієнтації – потрібно не лише нарощувати випуск продукції переробки, але й вдосконалювати її структуру, орієнтуючись на ринковий попит, розширювати асортимент, різноманітність розфасовки. Водночас, незважаючи на кризу у галузі вітчизняного овочівництва, ОСГ розширили своє виробництво та частку постачання овочевої продукції на ринок.

П'ятий етап починається з наступного періоду аграрної реформи 2000–2002 рр. У ХХІ ст. в умовах становлення постіндустріального суспільства основним поштовхом розвитку реформацийних процесів стало прийняття нової редакції Земельного кодексу та Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р. № 529. Наслідком цього стало створення на базі колективних господарств за період до 2001 р. тисяч нових аграрних формувань [7, с. 177].

В овочівництві спостерігається зниження посівних площ і обсягів виробництва. Так,

площі, які зайняті під посівами овочів в Україні, за період з 2000 по 2015 рр. зменшилися на 13,7%. Основні площі вирощування овочевих культур сконцентровано в областях з найбільш сприятливими умовами для їхнього вирощування (центральної, південної та східної областей України), на які припадає близько 63% від усього виробництва овочевих культур. Поступове зниження посівних площ з року в рік пояснюється суттєвим перевиробництвом овочевої продукції. З використанням прогресивних технологій та сучасних засобів виробництва урожайність овочевих культур має тенденцію до зростання. Так, за вказаний період урожайність овочевих культур в Україні підвищилась на 85%. Результатом зростання урожайності є збільшення валового збору овочів на 65,6% та зростання на 89,8% виробництва овочів на 1 людину. Найбільшу питому вагу у структурі виробництва овочевих культур в Україні протягом 2000–2015 рр. займали господарства населення, частка яких в середньому складала 88%. Обсяг виробництва овочів сільськогосподарськими підприємствами за досліджуваний період збільшився на 36%, а господарствами населення – 72%.

Позитивні тенденції розвитку вітчизняного ринку овочів також зумовлені зростанням ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, діяльність яких у сфері овочівництва є прибутковою. Така ситуація забезпечується професійним підходом керівництва до організації процесу виробництва, вмінням використати новітні технології та засоби обробки ґрунту. Так, у 2014 р. реалізація овочів порівняно з 2012 р. знизилась на 4,6%, проте повна собівартість 1 ц продукції підвищилась на 13%, а середні ціни реалізації зросли на 32%, що привело до значного зростання рентабельності, що свідчить про відносно стабільний стан розвитку галузі [8, с. 58].

Поряд із зазначеними тенденціями відбулися й суттєві зміни у каналах реалізації овочевої продукції, які ще не набули оптимального співвідношення та якості. Крім цього, сучасний стан промислової переробки овочів зменшив зацікавленість великих господарств у розширенні площ та інвестування в галузь овочівництва. Водночас глобалізація економічних зв'язків і здешевлення логістичних схем зумовили масове завезення овочів в Україну з інших країн світу, де спостерігається стрімка спеціалізація галузі за принципом «вирощуємо вдома лише те, що прибуткове, а все інше купуємо» [9, с. 72].

Низький рівень забезпечення якісною сировиною овочепереробних підприємств в Україні є наслідком розвитку деструктивних процесів у ланцюгу «виробник – переробне підприємство», передусім в контексті державного регулювання як виробництва овочів, так і їх реалізації переробним підприємствам.

На основі викладеного можна зробити висно-

вок, що основною особливістю ринку овочівництва в Україні є те, що вирощування завжди перевищує споживання. Крім того, парадоксальність та загострення ситуації полягають ще в тому, що відсутні необхідні потужності для доробки, переробки та навіть для зберігання овочів, відповідно, маємо й слабо розвинений експорт. А тому агровиробники, як правило, продають урожай відразу на полі, що не дає їм змогу навіть вийти на мінімальний рівень рентабельності виробництва.

Зауважимо, що у становленні та розвитку ринку овочів ХХІ ст. та дореволюційного періоду (до 1917 р.) минулого століття спостерігається подібність, що характеризується такими факторами:

– значні ризики неефективності вирощування овочів;

– обмеженість формування товарної пропозиції овочів через швидку втрату якісних ознак;

– сезонне постачання овочів на ринок, що провокує посезонне споживче забезпечення населення;

– залежно від товарних якостей різних видів овочів упродовж року виявляється їх цінність для виробників і споживачів, а отже, виявляється ємність та сегментність ринку;

– попит на овочі відрізняється залежно від матеріальної забезпеченості населення, оскільки для нього вони є продуктами першої необхідності;

– проблеми налагодження організованої системи збуту, а саме зберігання, транспортування, формування партій овочевої продукції одного сорту тощо;

– невідповідність між попитом і пропозицією овочів, що часто супроводжувалося значним сезонним та міжрегіональним коливанням цін;

– через відсутність маркетингу та ефективної організації збуту овочів реалізація здійснюється через ряд посередників;

– через проблеми зберігання з метою швидкої реалізації овочів спостерігається падіння цін за граничну межу, що часто не забезпечує навіть покриття виробничих витрат.

Поряд з подібністю функціонування ринку овочів дореволюційного періоду і сучасності слід відзначити і суттєву різницю у забезпеченні потреб населення та розміщення виробництва та ринків. Так, до 1914 р. ринки овочевої продукції зосереджувалися поблизу великих міст, а саме поблизу Києва, Харкова, Львова тощо, тобто доступу до продукції для більшості населення не було.

Висновки. Узагальнюючи історико-економічні основи розвитку ринку овочевої продукції

в Україні, слід відзначити, що впродовж усіх етапів еволюції ринку овочевої продукції вдалося віднайти подібність, відмінні риси ринкового середовища різних періодів, а також синтезувати модель переваг історично відомих економічних систем. До подібних рис відносяться рівні умови виробництва для всіх категорій господарств, активний розвиток промислового овочівництва, активна державна підтримка галузі овочівництва, розвиток торговельної структури та оптимальне ціноутворення для усіх агентів ринку. Поряд з подібністю функціонування ринку овочевої продукції слід сказати і про суттєві значні ризики неефективності виробництва овочів, обмеженості формування товарної пропозиції овочів через швидку втрату якісних ознак, високі трансакційні витрати, що обумовлені сезонністю постачання овочів на ринок, низької еластичності та незбалансованості попиту на овочі залежно від матеріальної забезпеченості населення, проблеми налагодження організованої логістично-ефективної системи збуту, порушення балансу між попитом і пропозицією овочів, що часто супроводжувалося значним сезонним та міжрегіональним коливанням цін і відсутністю маркетингу та ефективної організації збуту овочів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого і погляд в майбутнє : в 3 т. / П.Т. Саблук. – К. : ІАЕ УААН, 2001.
2. Грабак Н.Х. Основи ведення сільського господарства та охорона земель : [навчальний посібник] / Н.Х. Грабак, І.Н. Топіха. – К., 2005. – 796 с.
3. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства / М.П. Сахацький. – К., 2000. – 304 с.
4. Нездоля А.И. Спецслужбы и власть Украины / А.И. Нездоля. – Донецк : Каштан, 2011. – 808 с.
5. Политическая экономия : [учебник для вузов] / [В.А. Медведев, Л.И. Абалкин и др.]. – М. : Политиздат, 1998. – 735 с.
6. Ринок продовольства: проблеми формування і розвитку / [за ред. П.Т. Саблука, В.І. Бойко, В.В. Лазня, М.Г. Лобас]. – К. : Укр. ІНТЕІ, 1993. – 236 с.
7. Саблук П.Т. Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Саблук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 396 с.
8. Логоша Р.В. Трансформації ринку овочів в Україні / Р.В. Логоша // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2016. – Вип. 3(8). – С. 55–67.
9. Логоша Р.В. Стан та перспективи діяльності овочепереробних підприємств в Україні / Р.В. Логоша // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017. – Вип. 3(8). – С. 64–77.